

David Hume'un Siyasal Ekonomisi ve İnsan Doğası

Ahmet DAĞ¹

Geliş Tarihi

12.10.2015

Kabul Tarihi

23.02.2016

Öz

Hume başta din, ahlak ve siyaset olmak üzere; doğa, bilim, tarih, felsefe, metafizik, epistemoloji/mantık, iktisat, sosyoloji, psikoloji, etik ve estetik vb. alanlarda eserler üretmiş bir filozoftur. Hume'un entelektüel ilgisine giren konuların zenginliğine rağmen, Türkiye'de yapılan çalışmaların çoğunlukla din ve epistemoloji alanında yoğunlaştığı görülür. Son dönemlerde kısmen de olsa ahlak felsefesi üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Filozofun siyaset ve iktisat çalışmaları üzerinde yeterince durulmamış ve ilgi gösterilmemiştir. Oysa ticaret yüzyılında İngiltere'de yaşamış ve A. Smith'le münasebet içerisinde bulunmuş bir filozofun iktisat üzerine düşünce geliştirmemesi düşünülemezdi. Bu makalede ilk modern iktisatçı diyebileceğimiz Hume'un ahlak ve siyasetle ilişkili olan siyasî iktisat anlayışı; insan zihninin çalışmasıyla, insan doğası ve tutkularıyla ilişkili olarak ele alınmıştır. Siyasal ekonomisi eserleri bağlamında ele alınmış ve ahlak felsefesinin merkezi ve siyasî iktisat anlayışının en önemli kavramları olan fayda-değer, çıkar, tutumlar ve söz verme kavramlarıyla siyasal iktisat anlayışı ortaya konmaya çalışılmıştır. Hume'un, antroposantrik (insan merkezli) ahlak anlayışı inşa ederek günümüzün seküler, akılcı, dünyevi, immoral ve kapitalist maddeci bir dünyanın oluşmasına katkısının bulunduğu tespitinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hume, İktisat, Siyasal İktisat, İnsan Doğası, Tutku.

¹Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Kırkkale-TÜRKİYE
E-posta: adag29@yahoo.com

David Hume's Political Economy and Human Nature

Ahmet DAĞ

Received

12.10.2015

Accepted

23.02.2016

Abstract

Hume is a philosopher who did research on especially the areas of religion, morals and politics besides the nature, science, history, philosophy, metaphysics, epistemology/logic, economics, sociology, psychology, ethics and aesthetics and so on. Despite the wide range of his study areas, when looking at the studies on Hume in general, it can be seen that the studies in our country are mostly on religion and epistemology, and partly on morals. The philosopher's studies on politics and economics haven't been laid enough stress on and haven't received real interest. However, it can't have been thought that a philosopher living in England in the century of trade and having a relationship with A. Smith didn't improve notions on economics. In this article, Hume's understanding of political economics related with morals and politics, who can be called the first modern economist, is dealt with in relation to study of human understanding, his nature and desires. His political economics is discussed in the context of his works and his understanding of political economics is tried to be presented by means of the concepts of benefit-value, interest, attitudes and promise. It has been determined that he contributed to form today's profane, rationalistic, secular, immoral and capitalist mechanical world by establishing anthropocentric moral sentiment.

Keywords: Hume, Economics, Political Economy, Human Nature, Passion.

Giriş

Bu çalışmada sosyal bilimlerin birçok alanında düşünce geliştiren bir sosyal bilimci olarak görülebilecek D. Hume'un siyasi ekonomisi ve insan doğası anlayışı birbiriyle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın ilk başlığı olan "Bir Sosyal Bilimci Olarak Hume'un Siyasi Ekonomisi" başlığında iktisat ve siyasi ekonomi kavramlarının tanımı ve birbirleriyle ilişkisi ele alındıktan sonra siyasi ekonomisinin siyaset felsefesi, ahlak felsefesi, din ve insan doğasıyla bağlantısına ve Hume'un modern ekonomideki konumuna değinilmiştir. Çalışmanın, ikinci başlığı olan "Eserleri Bağlamında Hume'un Siyasi Ekonomi ve İnsan Doğası Anlayışı" başlığında Hume'un eserlerinden hareketle siyasi ekonomi ve insan doğası münasebetine ve ticaret, kamu borcu ve ticaret kavramlarına değinilmiştir. "İnsan Doğası Perspektifinde Siyasi Ekonomi" başlığında bireysel ve toplumsallığı anlamayı sağlayan kamusal ve kişisel çıkar kavramları üzerinden akıl, tutku (hırs, lüks vb.) ve tutumlara değinilerek insanı psiko-fizyolojik bir varlık gören Hume'un insan doğası anlayışı siyasi ekonomi çerçevesinde anlaşılmasına çalışılmıştır. Ayrıca, ekonomi ile toplumsal arasında kurduğu ilişkiye değinilmiştir.

Sosyal Bilimci Olarak Hume'un Siyasi Ekonomisi

İktisat, ahlak ve siyasi ekonomi kavramları farklı olsa da bu kavramlar birbirleriyle ilişkili olan kavramlardır. Tek başına iktisat kavramı; üretim, dağıtım, tüketim, ticaret, değişim ve bölüşüm, para, ticaret vb. meseleleri rakamlarla ifade ederken, siyasi ekonomi (politicaleconomy) ise ekonomiyi sosyal, kültürel ve siyasi açılarından ifade eden sosyal bilimin parçası olan bir kavramdır. İnsanlar tarafından yapılan etkinlik ve refah bilimi (whealth of science) olarak isimlendirilen siyasi ekonomi, insanın istek ve haz arzularını destekler. Üretimin, dağıtımın, değiş-tokuş sisteminin entelektüel tanımlaması olan siyasi ekonomi; toplumsal alışkanlık, pratik ekonomi ve onun nasıl idare edileceği hakkında bilgidir. Ev işleri ve ailenin idaresinde köken bulmuş olan bu kavram Modern İktisat Sözlüğünde/Dictionary of Modern Economics-1948 "iktisadi hadiselerin teori ve pratiği" olarak tanımlanmıştır (Mosco, 2009: 23).

Toplumsal hayatta kalma ve kontrol çalışması olan siyasi ekonominin dört köşe taşı vardır. Bunlar; toplumsal değişim ve tarih, toplumsal bütünlük, ahlak felsefesi ve ahlakî tecrübedir. Geleneksel olarak toplumsal değişimi ve tarihsel dönüşümü anlamaya öncelik veren siyasi ekonomi köklerini ve derinliğini 18.yüzyıl İskoç Aydınlanma Felsefesinde bulur (Mosco, 2009: 26). Ahlak felsefesi, toplumsal pratiklere tahsis edilen kavram ve sosyal değerlere göndermede bulunarak siyasi ekonomiye yaklaşım sağlar. Nitekim siyasi ekonomi, yakın yüzyılda ahlak felsefesi bağlamında ortaya

çıkıştır. Bu tikel formun yani siyasal ekonominin amacı ekonomik ve siyasal perspektiflerin ahlaki konumunu açıklamaktır (Mosco, 2009: 33).

“Siyasal Ekonomi” kavramına önem veren 18. yüzyıl İskoç Aydınlanma filozoflarından biri olan Hume için ilk modern iktisatçı ve güçlü bir ekonomist denilebilir. Onun iktisat açıklaması tarihin dinamikleri ve daha geniş beşeri koşulun değerlendirmesiyle A. Smith’in açıklamalarından daha yaygın ve makbuldür. Hume, tutkular teorisiyle bir psikolojist olarak insan doğasının ilkeleri ile söz verme/sözleşme arasında bağıntı kurar. 1790'lere kadar ağırlıklı olarak Hume'un epistemoloji ve teoloji kısmen de olsa ahlak ve tarih görüşleri üzerinde durulmuştur. İhmal edilmiş olan siyaset ve iktisat görüşleri üzerine çalışmalar ise yoğun olarak 1970'lerden sonra yapılmıştır. Nitekim Rostow'a göre, altı klasik iktisatçıdan (D. Hume, A. Smith, T. R. Malthus, D. Ricardo, J. S. Mill, K. Marx) biri olarak görülen Hume, daha çok bir filozof, psikolojist ve tarihçi olarak çalışılmış ve bu nedenle onun iktisatçı yönü gölgelenmiştir (Rostow, 1990: 18-19). Hume, para akışı ve serbest ticaret anlayışıyla modern iktisat teorilerinin gelişmesinde ilk öncülerden biridir (Dow, 2009: 2).

18. yüzyıl filozofları barbarlığın ahlaken karşıtı olan medeni toplum üzerinde odaklanmışlardır. Bu yüzyılda ticaret uygarlığın dönüşüm motoru olarak görülmüştür. Bu tezler ticari cumhuriyetçilik (commercialrepublicanism) olarak değerlendirilmiştir (Boyd, 2008: 65). Bu bağlamda döneminin içtimai, iktisadi ve siyasi akımlarını yansıtan ticaret ile sosyal ve siyasal felsefe arasında bağlantı vardır (Boyd, 2008: 82-83). 20. yüzyılda merkantilizm, fizyokrasi ve siyasal ekonomi arasındaki belirsiz alanı işgal eden ekonomi tarihinde küçük bir figür olarak görünen Hume'un ekonomisi siyaset biliminin merkezidir (Wennerlind ve Schabas, 2008: 1). İktisadi süreci doğanın bir parçası olarak görmesi onun iktisat anlayışının çağdaş doğal felsefeyle ilişkili olduğunu gösterir (Schabas, 2005: 78).

Siyasî iktisat, genel ve tarihsel olan açıklama ve kurumlara kayarken, siyaset felsefesi ise bireysel ve özel olandan hareketle açıkladığı ve desteklediği kurumlara kaymıştır. Siyasî iktisat anlayışıyla alakalı olan Hume'un siyaset felsefesi, ticari modernleşme sürecinin açıklamasıdır. Çünkü hem siyaset hem iktisat anlayışı, insan zihninin işlevselliğiyle, insan doğası ve tutkularıyla yakından ilişkilidir. Hume'un ekonomi politiğe yaklaşımı felsefî çalışmalarına paralel olduğu için amacı ideolojik partizanlığı dağıtmak, bunun yerine siyasal ve ekonomik inançları, vatandaşların davranışlarındaki değişimlerin etkisini değerlendirmektir. Siyasete yönelik sakin, temkinli ve çatışmayı azaltan felsefî bir tutumun, ekonomi politiğin gelişmesine yardımcı olacağına inanan filozof, klasik cumhuriyetçiliğin sonunu işaret eder (Monk, 2005: 187).

Hükümetin ana işlevini toplumun istikrarı ve huzurunu özellikle iktisadî eylemler çerçevesinde korumak olarak gören ve A. Smith'den farklı olarak ticarî bir sisteme (mercantilesystem) teşebbüs etmemiş olan Hume'un siyasal denemelerinin merkantilizmle çok az bağlantısı vardır (Norton ve Taylor, 2009: 382). Antik toplumlara nazaran modern toplumun üstünlüğünü kabul eden Hume, kişisel özgürlük ve özel mülkiyet sistemlerinde rekabetçi pazar ve serbest özerkliği (otonomy) tasvip etmiştir (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 105). Dönemindeki iyi bir ekonomi-politik rejim türü olarak görülen merkantilizme alternatif olarak serbest ticaretin öncelendiği devlet ekonomisini tercih eder. Ona göre, savaş zamanlarında devletin gücüne ve barış zamanlarında ise insanların mutluluk ve kolaylığını sağlayacak bir serbest ticaret anlayışına gerek vardır (Cohen, 2011: 5). Fakat 1750'li yıllarda iç savaflara, siyasî ve diplomatik güç dengesini kaybetmiş bir ülkeye şahit olan Hume'a göre, nizam ve insanların güvenliği serbest piyasadan daha önemlidir. Ülkesindeki açıklık durumundan haberdar olan filozof, açlığın yayıldığı durumlarda hiçbir zaman serbest ticareti savunmamıştır (Emerson, 2008: 12-14).

Yorumcuların çoğunun Hume'u liberal ve serbest ticaret ilkeleriyle merkantilist unsurların bileşimi ve serbest piyasa iktisat teorisinin savunucusu (Schmidt, 2003: 310) olarak görmesine rağmen O, salt olarak "bırakınız yapsınlar" iktisadî söylemin savunucusu değildir (McGee, 1989: 185). Nitekim Hume'un 18. yüzyıldaki serbest pazar liberalizmini desteklemesi 19. yüzyılda düzensiz endüstriyel kapitalizmini (unregulated industrial capitalism²) tamamen desteklemesi anlamına gelmez (Schmidt, 2003: 312).

Hume'a göre ahlakın ve siyasetin sorunlu hale gelmesinde etkin bir faktör olan kilise ya da din, iktisat kurumunun işleminde ve özgürleşmesinde de olumsuz faktördür. Ticaretin olduğu yerde özgürlüğün, refahın, bilim ve sanatların gelişeceğinin farkında olan Hume'un amacı doğrudan iktisadî geliştirmeye teşvik eden faktörleri tetikleyerek kilise ya da dinin etkisini ortadan kaldırmak değildir. Baskıcı dinî devletin bireyler üzerinde baskısı olsa da liberal iktisat anlayışı ve siyasal kurumlar muhtemel bu değerlerin altını oyar. Toplum piyasa ekonomisinin ve liberal siyasal kurumların getireceği yeni değerleri izler (Hardin, 2007: 198).

Hume'a göre, toprak soyluların aksine endüstrinin babası ve insan ırkının en faydalısı olan tüccarlar, toprak soylularından veya köylülerden daha çok endüstriyi arzularlar ve daha ileri ticaret ve tüketimi canlandırmak isterler.

²Ayn Rand gibi filozoflar düzensiz endüstriyel kavramıyla devlet ve kilisenin ayrıldığı gibi aynı sebep ve yollardan dolayı devlet ve ekonominin ayrılmasıyla meydana gelen düzensiz ve kontrolsüz serbest piyasa kapitalizmini kast eder (Rand, 1986: 109).

Toplumun orta sınıfı olan tüccar sınıfı, kamu özgürlüğünün en uygun ve en iyi temelidir (Berry, 2008: 56). Tüccarları insan ırkının en faydalısı olarak gören filozofun siyaset ve iktisattaki açıklamaları; tarihte kaydedilmiş toplumsal aşamalar üzerindeki vurgulanan görüşleri ahlakla ilgili güdü ve eylemler analizidir (Ross, 2008: 40). Endüstri -sistematik, metodik ve üretici amel- Hume'un toplum ve ahlak siyasetinde önemli rol oynar. Zihne katkıda bulunan ve insanları daha sosyalleştirerek insanlığını artıran endüstri, uygarlaşmış bir güç olarak insanları birbirlerine bağlı kılar ve kamu düzenine katkıda bulunur. Endüstrileşmiş toplumlarda mezhepler daha az kronik, devrimler daha az trajik, otorite daha az şiddetli ve kışkırtmalar daha az seyrek. Ticaret ve endüstri; özgürlüğün, uygarlığın, düzen ile zenginliğin artmasını ve zorunlu şartları sağlar (Wennerlind, 2002: 249).

Hume'un keşif çağı (discovery of age) olarak nitelediği dönemde insanlar kendilerini orta sınıfa dâhil etmek için yeni fırsatlara uyumludurlar. Ticaret ve navigasyonun yani seyahatlerin ilerlemesi her yerde endüstriyi ve sanatları artırmıştır. Sıradan insanlar hem elde ettikleri toprak mülkiyetini paylaştılar hem de yeni mülkiyet türleri yarattılar. Toprak mülkiyetinin paylaşılmasıyla stokta, ürünlerde, üretim ve kredide yeni bir mülkiyet zenginliği yaratılmıştır (Hume, 2004: 3, 48). Ticaretin tüm toplum fertlerini ortak yapacağını düşünen Hume, "*History*" eserinde pazarların toplumun tüm fertlerine açık olması gerektiğini söyler. Pazarın aşamalı büyümesiyle daha çok ticarî eylemle yüzleşen tüccarlar, müteşebbisler, üreticiler ve çiftçiler; ticareti, endüstriyi ve sermaye birikimini geliştirmek istemişlerdir (Wennerlind, 2002: 262). Nitekim Hume için, iç ve dış barış yönünden işlevsel iktisadî etkinlik olan ticaret ve endüstri, barış ve sükûnet dönemlerinde bireylerin rahatına ve tatminine çalışan emek stokundan başka bir şey değildir (Yürüşen, 2013: 528).

Modern iktisadın babası olarak A. Smith'den daha çok mesaisinin ve yazılarının çoğunu iktisat alanına ayıran Hume'u 20. yüzyıla kadar iktisat çalışmaları tarih ve felsefe çalışmalarının gölgesinde kalmış biri olarak görebiliriz (McGee, 1989: 199). Ticarî toplumun ortaya çıkışının derin yapısını çözümleyen ilk modern düşünürlerden biri olan filozof zarafeti, zenginliği, özgürlüğü ve medenileşmeyi artırdığını düşündüğü için ticarî toplumun genişlemesini destekler. Ona göre; ticaret, tekniği geliştirecek ve toplumu istikrarlı hale getirecektir (Wennerlind, 2002: 249). Birey ve toplumları özgürleştiren ve dünyada umutların kökeni olan ticaretle dünya dönüştürülebilir (Wennerlind, 2002: 15). Hume için uygarlık; cömertlik, yardımseverlik, diğerkâmlık ve şefkat gibi doğal erdemler ve adalet, sadakat ve itaat gibi yapay erdemlerle ilişkilidir. İnsanlık, yardımseverlik ve cömertlik gibi uygarlıkla ilişkili pozitif erdemleri nezaket ve tutumlarla ilişkilendirir (Boyd, 2008: 69).

Siyasî iktisadın, iktisadî ahlakla yer değiştirdiği ortamda pazarlar sosyal adaletle etkisiz ve uyumsuzdur. Onlar maddi arzular ve ahlakî zorunluluklar arasında çatışma yaratır (Clarke, 2010: 673). Değiştirici ve etkin faktör olan iktisat; ahlak, din ve siyaset alanında farklı sonuçların doğmasına neden olmuştur. Maddî arzuların artması, kazanç hırslının ve lüks düşkünlüğünün arttığı bir dönemde iktisat ile din-ahlak arasındaki sorunlar oluşmuştur. Hume, din-siyasî iktisat ikilemindeki sorunu dini görmezden gelerek ya da inkâr ederek aşarken, din-ahlak arasındaki sorunu ise fayda-değer kavramı üzerinden aşar. Dinin bir kurum olarak iktisadın üzerinde de bir baskı unsuru gören Hume'un anlayışı din-iktisat, kilise-endüstri, papaz-tüccar kurumları ve helal-haram-fayda-değer kavramlarının yer değiştirmesine yol açmıştır. Netice itibariyle, insanları daha fazla yenilik, kar ve kazanç aramaya sevk eden ticaret veya iktisat kurumu yeni bir kiliseyken# endüstrinin doğmasını ve ticaretin yaygınlaşmasını sağlayan tüccar sınıfı ise yeni bir papaz türüdür.

Eserleri Bağlamında Hume'un Siyasal Ekonomi ve İnsan Doğası Anlayışı

Hume'un ekonomik analizlerinde psikolojik ve tarihsel unsurların önemli bir rolü bulunmaktadır. Ona göre, bütün bilimler bir şekilde insan doğasına bağlıdır. Bu nedenle Hume ilk aşamada bütün insan davranışlarının altında yatan ortak prensipleri insan doğasının ilkeleri (principles of humannature) ya da bazen insan bilimi (science of man) olarak adlandırmıştır. İkinci aşamada söz konusu ilkelerin gerçek hayat tecrübelerine uygulanarak davranış kanunlarının (laws of behaviour) elde edilmesi bulunmaktadır. Bu kanunlar, insanın belli uyarılara karşı ne şekilde hareket edeceğini belirleyerek ahlak bilimlerinin (moral sciences) değişik dallarını oluşturmaktadırlar. Hume, insan doğasının ilkelerini iktisadi analizinin temeline yerleştirmiştir (Akbay, 2009: 2). Hume'un sosyal ve siyasal teorisi, E. J. Hundert'in ifade ettiği gibi ticari toplumun istek ve temel güdülerine uygun tüm bireylerin psikolojik eşitlik temeline dayanır (Boyd, 2008: 77).

İskoç Aydınlanması'nın ana ilgisi, insanın doğal tarihidir (Taylor ve Buckle, 2011: 141). Bundan dolayı bir Aydınlanma filozofu olan Hume, insan doğasını anlamak istemiş, insan muhakemesinin ve doğasının bilimsel açıklamasını üretmeye çalışmıştır (Taylor ve Buckle, 2011: 105). Hume'un epistemoloji, metafizik, teoloji, ahlak ve tarih gibi alanların dışında insan doğası biliminin bazı niteliklerini yansıtan ticaret, lüks, para, ticarî denge, kâr, vergi ve kamu borcu gibi birçok konuyu yansıtan iktisat yazıları da vardır. İnsan doğasının dikkatli bir gözlemi üzerinde temellenmiş olan iktisat bilim anlayışı, insan doğası biliminin deneysel incelemesinin bir parçasıdır

(Merrill, 2008: 94). Kâr oranı, nüfusun büyümesi, yeniden üretim, tüketim, kamu finansı ve adil dağıtım gibi birçok iktisadî konuda yazan Hume'un para, lüks, büyüme, ticaret ve piyasa yazılarının iktisat araştırmacılarının nezdinde önemli bir yeri vardır (Forbes, 1985: 5).

Smith araştırmacıları, iktisattan ahlaka hareket ederlerken, Hume araştırmacıları ise tersine ahlaktan siyaset ve ekonomiye hareket ederler. Bu bağlamda Hume'un iktisat öğrencileri "Treatise" (A Treatise of Human Nature) eserini "Political Discourses" çalışmasıyla bağlantılı okurlar (Wennerlind ve Schabas, 2008: 3). İlk çalışması "Treatise" ile iktisat yazılarını içeren "Political Discourses-Essays" çalışması arasında ortak noktalar bulunur. İktisat anlayışının biçimlenmesinde keskin bir rol oynayan (Caffentzis, 2008: 150) "Treatise" eserinin ardından siyaset ekonomisi hakkında dokuz makale yazmış olan Hume'un analizi İngiliz toplumsal ve ticari hayatında geçiş dönemine cevap olarak siyasi önermeler sunar (Soule, 2000: 144). Modern ticari toplum teorisi olan "Political Discourses" eserinin önemli bir bölümü ekonomi konularına ayrılmıştır. Bu eser ticaret ve lüks arasında karşılıklı ilişkinin sistematik analizi, mantıksal ve tarihsel para teorisidir (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 92).

İktisat düşüncesinin epistemolojik alt yapısı diyebileceğimiz "Enquiry I" (An Enquiry Concerning Human Understanding) eseri filozofun sonraki siyaset ve siyaset iktisat denemeleriyle bağlantılı konular üzerine odaklanmıştır (Zanardi, 2011: 145). Nitekim aynı zamanda siyasi bir tarih olan ve iktisadi konuları içeren "History" (History of England from the Invasion of Julius Caesar to the Revolution of 1688) eserinde ekonomik görüşler ve amaçlar İngiltere'nin tarihsel olaylarının analizinde siyaset ve toplumsal güçlerin gelişmesinde dâhili kısım olarak ortaya çıkar (Zanardi, 2011: 149). "History" eserinin dört bölümünde tutumlar, ekonomik gelişme ve irfanî ve sağduyulu monark arasındaki dâhili ilişki teşhir edilir (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 99).

Çağın siyaset iktisat anlayışına katkıda bulunmuş olan Hume'un felsefi yazıları ile sonraki siyasî ve iktisadî yazıları arasında bağlantılar vardır (Cohen, 2011: 1). Ticarî modernleşme sürecini aşamalı bir süreç olarak gören Hume'un siyasî iktisat anlayışı da eserleriyle periyodiktir. "Treatise" eserinde ahlak, siyaset ve iktisat meselelerine giriş yapan filozof, "History" ve "Political Discourses" eserlerinde iktisat tarihi açıklaması yapar. "Treatise" eserinin üçüncü bölümünde başlangıç yaptığı, "Political Discourses" eserinde genişlettiği iktisat meselesine "History" çalışmasında da değinir. Nitekim "History" eseri, "Treatise" eserinde kurulmuş parametrelerle birlikte ticarî modernleşme sürecini tanımlar (Wennerlind, 2002: 249). "Treatise" ve "History" eserleri birlikte okunduğunda siyaset felsefesinin ticarî modernleşme süreci etrafında konumlandığı görülen

Hume, “Treatise” eserinde herhangi bir özel zaman ve mekâna doğrudan referans etmeksizin sosyal değişim teorisi sunar. “History” ve “Political Discourses” eserlerinde ise İngiltere’de para, pazar ve mülkiyet haklarının tanımlanmasında aynı teorik çerçeveyi sunar (Wennerlind, 2002: 264). Hume, ticarî modernleşme sürecini -“Treatise” ve “Enquiry I- Enquiry II” (An Enquiry Concerning the Principles of Morals) eserleriyle teorik yapı bakımından benzerliği olan- “History” eserinde İngiliz ticareti ve endüstrinin aşırı bir biçimde arttığı 1. Charles saltanatının huzurlu döneminde yani 15. yüzyılda başında başladığını söyler (Wennerlind, 2002: 254). “Treatise” eserinde iktisat ve siyaset felsefesine kavramsal olarak giriş yapan Hume, “History” eserinde yaptığı iktisat ve siyaset tarihi açıklamalarını, eklemlenmiş siyaset felsefesi eseri olan “Political Discourses” eserinde sürdürür (Hont, 2008: 257). “Treatise” ve “Enquiry I-II” eserlerinde insan davranışlarını açıklamak için arzu, tutku ve güdüler bağlamında iktisat teorisini ve ilkelerinin alt yapısını geliştirir (Hont, 2008: 299).

“Treatise” eserinin ilk bölümünde bilgi ve deneysel muhakeme teorisi arasında bağlantı kurarak siyaset ve iktisat arasında metodolojik alt yapı inşa eder. İkinci bölümde bireylerin iktisadî tutum ve davranışını üreten tutkular ve duygudaşlık teorisinin psikolojik bir çerçevesini sunar. Uygarlaşmış, dayanıklı ve sağlam toplumun gelişmesi için en temel şart olan hukuk, ahlaki ve siyasal ilkeler onun görüşünü tasdik eder. Bireylerin ekonomik davranışını tutku ve çıkarlar üretir. Üçüncü bölümde ise adalet, mülkiyet ve hükümet teorisi arasında bağlantı kurarak insanların ticarete iktisadî davranışlarının kurumsal ve resmi çerçevesini sunarak iktisat tartışmasına katkı sağlar (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 86-87). İktisat teorisine katkı sunan “Treatise” eserinin birinci bölümü (Understandig) ahlak bilimlerinin bilimsel tanıtımıdır. İkinci bölüm (Passions) insan güdüsü ve akılcılığı hakkındaki görüşleri, üçüncü bölüm (Morals) ise sözleşme, para ve mülkiyet analizini de içerir. Tecrübîliğe dayanarak “History” eserinde iktisat tarihine katkıda bulunmuştur. Hatta “Dinin Doğal Tarihi ve Doğal Din Hakkında” (Dialogues) eseri de ticaret bilimiyle ilgilidir. Hume’un “Political Discourses” eserinde para ve ticari denge denemelerinin yansımada olduğu gibi nedensel faktörlerin siyasal ve ekonomik analizi için metodolojik bir çerçeve sunar (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 92).

“Political Discourses” eserinde modern ticarî toplum teorisini geliştiren ve yirmi kısımdan oluşan kitabın sekiz kısmını hususiyetle iktisat alanına tahsis eden Hume’un değinmiş olduğu siyasal iktisat konuları Hume’un iktisat düşüncesinin teorik özü olduğu gibi iktisadî gelişme görüşünün özünü içerir (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 92). Bu eserinin iktisadî konu alan yazıları Ticaret Üzerine (Of Commerce), Kamu Borcu Üzerine (Of Public Credit), Para Üzerine (Of Money), Kâr Üzerine (Of Interest), Ticarî Denge Üzerine

(Of the Balance of Trade), Ticarî Kıskançlık Üzerine (Of the Jealousy of Trade), Güç Dengesi Üzerine (Of the Balance of Power), Vergiler Üzerine (Of Taxes) başlıklarından oluşur.

“Kamu Borcu” başlıklı denemesinde “ya milletin kamu borcunu yıkması gerektiğini ya da kamu borcunun milleti yıkacağını” (Hume, 1994: 174) söyleyen Hume’un siyasi iktisat anlayışını ortaya çıkaran en önemli denemeleri “ticaret, kamu borcu ve para” konularını ele alan denemeleridir. Paranın insanların bir diğeriyle yaptığı ticarete bir malın değış tokuşunu kolaylaştıran bir vasıta olduğunu söyleyen Hume, paranın tüccarları daha müteşebbis, üreticileri daha yetenekli hale getireceğini hatta çiftçinin bu süreci dikkatle izleyeceğini söylemiştir (Hume, 1994: 118). “Essays” eserinde “Ticaret Üzerine” başlıklı denemesinde üretim sürecini ayırt eden algısı modern pazar ekonomisinin doğasına yaklaşımına paraleldir. Modern toplumu biçimlendirme süreci dönemsel iktisadî tarih modelinde tanımlanmıştır. Bu modelde paranın girişı ve endüstrinin büyümesiyle piyasa ekonomisi kendiliğinden gelişmiştir (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 105). Ticarî denge ve para üzerindeki denemeleriyle nedensel faktörlerin siyasî ve iktisadî çözümlenmelerini yaparak metodolojik çerçeve sunan Hume, kâğıt paranın yeni girişı üzerinde ilave yansımaları içeren “Ticarî Denge Üzerine” makalesinde kâğıt paranın milletin ticaret ve endüstrisine zarar vermeksizin önceki metallere kısmen alt yapı sağladığını iddia eder (Wennerlind, 2002: 262).

Ona göre, siyasetin sürekliliğini bozan akıl dışı inancın kaynağı İngiliz emperyalizmine karşı duyulan kaygı ve kamusal borçlanmayla ilgili korkulardır Kamu borcunun artması, imparatorluğun siyasal istikrarı bozacak şekilde tutkuları kışkırtmasına yol açtığından dolayı imparatorluğun yayılmasına karşıdır (Monk, 2005: 195). Kamu borcunun zaaf ve imkânlarına değinen Hume’a göre, kamu borcu; fakir ve zenginleri sermayeyle kesiştirmeye neden olduğu gibi, yabancı sermayenin milli fonları paylaşmasına yol açar. Kamusal borçlar, paranın akışıyla ve kâr veya kazanç üreterek ticareti kârlandırarak tüccarları besler. Tüccarın küçük kârı, malı daha ucuz kılarak daha büyük tüketime neden olur. Sıradan insanların emeğini hızlandırır ve tüm toplum boyunca endüstri ve sanatların yayılmasına yardımcı olur. Hem ticarete hem de kamu borçlarına sahip İngiltere’de ve tüm devletlerde kamu borçlarının olduğu yerlerde geniş stok ve gelirlerle birlikte doğal olarak ticaret ve endüstri teşvik edilerek dolaşıma katkıda bulunulur (Hume, 1994: 169-170).

“Para Üzerine” makalesinde modern ticaretin vazgeçilmez unsuru olan parayı konu edinen ve doğal ve yapay kurgular arasındaki ayrıma önem veren filozof benzer ayrımı kurgu olan metalik para ve taklidi (imitation) kâğıt para arasında yapar (Caffentzis, 2008: 156). Kâğıt parayı taklidi,

metalik parayı ise kurgusal olarak gören filozofa göre, bir araç olan para; özel mülkiyetin ve marketlerin modern ticarî toplumun yapısal gelenekleri yoluyla değiş-tokuş ölçüsünün tamamlanmasıdır (Wennerlind, 2008: 105).

Hume'un para teorisinin diğer önemli görünümü madeni para akışıdır. Ona göre, madeni para bir ülkeye girerse onun değer düzeyi artar, maliyetleri yükseltir ve dünya piyasalarında daha az rekabet üretir. Madeni para, bir ülkeden çıktığında ise paranın değeri düştüğü gibi niceliği de düşer. Bu durumdaki ülkelerde fiyatlarda daha çok rekabet oluşur ve tüm bu süreç otomatik bir dengelenmedir. Para ve zenginlik arasında ayırım yaparak iktisat alanına katkıda bulunan filozofa göre bir milletin zenginliği altın miktarı tarafından belirlenmez. Hume, altın kaybını refahın kaybı olarak gören merkantilistlerin aksine üretimi sağlayan mal ve hizmetleri değer olarak görür (McGee, 1989: 194). Para akışı milletlerin endüstri ve zenginliğini patlatan bir avantajdır (Wennerlind, 2008: 114). Açık ve serbest ticaret dünyasında özel-akış mekanizması dünyanın para stokunu otomatik olarak dağıtır (Wennerlind, 2008: 110). Para teorisi modern Chicago okulunun para teorisiyle ortak olan Hume için para salt ticarî bir araç değildir. Ticarî araçları daha kolayca yuvarlamayı sağlayan bir sıvı olan paranın niceliğinin artması ticareti artırabilir veya ticarete zarar verebilir (McGee, 1989: 190).

18. yüzyıl finansal düşüncesine katkıda bulunmuş olan Hume'un siyasal iktisat ve siyaset felsefesinde para çözümlemesi önemli bir konuma sahiptir. Değişim aracı olarak paranın akışı iktisadî gelişmeyi sağlar. Genelde siyasal iktisat anlayışında özeld e iktisadî büyüme ve ticarî modernizasyon tartışmasında ve Hume'un siyaset felsefesinde önemli bir rolü olan para, modern toplumsal formun geleneksel âdetlerinden olan medeni, müreffeh ve liberal toplumun kurulması için zorunlu şarttır. Hume'un yapay erdem olan adalet gibi para görüşü de modern toplumun öncüsüdür. Modern toplumun yapılanmasında rol oynayan paranın karmaşık rolünü teorileştiren filozof, 18. yüzyıl para düşüncesine katkıda bulunmuştur (Wennerlind, 2008: 123-124). Hem "History" hem de "Political Discourses" eserini iktisadî ve ticarî gelişmelerin öncesinde sonlandırdığı düşünülürse Hume'un para sistemi üzerinde değerlendirmelerinin uygun bir imkân ve zemin sağlamadığını söyleyebiliriz (Hont, 2008: 299). Hume'un siyasal ekonomisini anlamada "Treatise" eseri mukaddime niteliğinde olup bu kitabın "Of Morals" bölümünün tafsilatı olan "Enquiry II" (An Enquiry Concerning the Principles of Morals) kitabı okunarak siyaset ve iktisat anlayışıyla ilişkili olan ahlak anlayışı kavrandıktan sonra ağırlıklı olarak siyaset ve iktisat yazılarından oluşan "Essays" kitabıyla onun insan doğası ve ahlakla ilişkili olan siyasal ekonomisi anlaşılabilir.

İnsan Doğası Perspektifinde Siyasal Ekonomi

Genellikle ekonomi teorisi ile doğa teorileri arasındaki bağ kurulmuştur (Chacón, 2014: 36). Tüm bilimler az ya da çok insan doğasıyla ilişkilidir. İnsan bilimine bağlı olan matematik, doğa felsefesi ve doğal din dahi insan bilimine aitken ekonominin insan bilimine ait olmaması düşüncülemez. Hume'un ekonomi anlayışı, ahlak, tarihsel, doğal ve fiziksel dünyadaki büyüme ve gerilemeyle bağlantılıdır (Schabas, 2005: 59). Daha büyük ve karmaşık yapının dâhili ve organik bir parçası olduğu için Hume felsefesinin merkezini işgal eden (Chacón, 2014: 142) insan tutum ve davranışları bir milletin siyasal gücünün ana nedeni olarak görülür (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 97).

Kişisel çıkar, insan psikolojisinin zayıf tarafıyken, daha güçlü yardımseverlik olan ortak çıkar toplumsal dayanışma olgusunun güdüleyici kaynağıdır (Geiser, 2013: 6). Ortak çıkarı gözeten, mucizenin bir işi değil insan doğası ve dünyayla ilişkili bir unsur olan hükümet; beşeri tutkularla bağlantılı sosyal uyumsuzluğu sonuçlarıyla azaltan vasıtaadır (Berry, 2008: 58). Filozofa göre, uzun dönem çıkarlarını, yakın dönemli çıkarlarına, yakındakini uzaktakine tercih eden ana siyasal sorun olan insan, siyasal zeminde uzun dönemle çıkarlarıyla bağlantılı olarak hareket eder. Bu bağlamda insan bir hükümet altında yaşamayı tercih eder. Nitekim hükümet terimi kişisel çıkarımıza hizmet eder. İnsanın uzun dönem çıkarı hükümetin yapaylığını destekleyen en güçlü sütundur (Wennerlind ve Schabas, 2008: 2).

Hume'un ifade ettiği gibi yakındakini uzağa tercih eden insanın, uzun dönemli çıkar olan hükümeti tercih etmesi ikilemini anlamak için insan doğası teorisi ve duygudaşlık ve kişisel çıkar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak lazım. Kişisel çıkar, beşeri eylem için önemli bir faktördür. Nitekim adalet ve hükümetin kurumları bununla ilişkilidir. Kişisel çıkarın azamilik sorunu akılcılıktan doğarken, siyasal zorunluluk ise mahkûmun ikileminden (dilemma) doğar. Bu ikilem insan doğasında birleşir. Onun sonlu olan kişisel çıkarın azamiliği türemez ve akıl sonları belirleyemez. Bu nedenle akıl, bize kişisel çıkarın azamiliğini söyleyemez (Chacón, 2014: 2).

Hume'un amacı, doğanın sınırlarıyla tarihsel gelişmeyle, tutkularla bağlantılı olan insan eyleminin anlamını kavramaktı (Zanardi, 2011: 145). Onun tarih yazıları siyasal iktisat yazılarıyla iç içe geçmiştir. Ticari toplumların davranış dinamiklerini ticari gelişme dönemlerindeki davranışları anlamak için aydınlatmaya çalışmıştır (Wennerlind ve Schabas, 2008: 4). İlk düzeyde tutkuları temel olarak hem beşeri fiilin hem de siyasette tavsiyenin bir açıklaması gören Hume, ikinci düzeyde ise tutkuların doğal tarihi güdülerin değerlendirilmesi için bir çerçeve geliştirir (Wennerlind, 2008: 100-101).

Rotwein'e göre, Hume'un iktisadî düşüncesi onun esasen belli insan tutkuları üzerinde değişen çevresel güçlerin etkisi vasıtasıyla iktisadî faaliyetin gelişmesini açıklamaya çalıştığı doğal bir tarih şeklini alır (Yürüşen, 2013: 521). Hume'a göre, refah veya zenginleşme, fayda ve elde etme arzusu doğaldır ve iktisadî eylemlerle ilişkilidir (Rotwein, 2007: (x1). Tutkular, beşeri eylemin temel açıklamalarıdır fakat onların değişimi tarihsel gelişmelerin bir sonucudur. İkincisi kârın yükselmesiyle devam eden ticaretin tarihsel gelişimidir. Dâhili ve harici sınırlandırmalar rasyonel kendi kontrolünü içerir (Wennerlind, 2008: 100).

Akılcılığın herhangi bir fiilin kaynağını kavrayamayacağını, yalnızca anlamlara dikkat çekebileceğini ve tutkuların, insanı harekete geçireceğini iddia eden Hume'a göre akıl; doğru ve yanlışlığın keşfidir. Akıl sonları/niyetleri inşa etmez ancak tutkularımız sonları inşa eder. Amaçları kazanmak için anlamları belirleyebilen akıl araçsal yeteneği içerir. Fiillerimizin güdülerini akıldan doğmaz onun tarafından yönetilebilir. Haz ve elem bizi herhangi bir nesneye güdüler. Akıl yalnızca tutkuların kölesidir ve onlara hizmet etmek veya uymaktan başka vazifesi yoktur. Tutkular ne makul ne akıl dışıdır. Akıl ve tutkular farklı şeylerdir. Amaç ya da niyetler aklın emrettiği şeylerin ötesinde yatar. Hume için uzun dönem çıkar için daha az iyi olanı tercih etmek akıl dışı değildir. Hem mahkûmun dilemması hem de halkların trajedisi Hume'un siyasal düşüncesiyle ilişkilidir. Akılcı özneler kısa dönem çıkarlara bağlıyken uzun dönem çıkarı zorlu bulurlar. İnsanoğlu, rasyonel olmasına rağmen haz-elem eğilimini, tutkuları, niyet ve eylemlerini belirler (Wennerlind ve Schabas, 2008: 3-6). Yeryüzünde ahlak hislerinden mahrum olan ve herhangi bir olay karşısında tasvip yahut kınama mekanizmasını işletmeyen hiçbir kavim olmamıştır. Bu hisler, öylesine yapı ve mizacımızda kök salmıştır ki, insan zihnine bütünüyle delilik veya hastalık bulaştırmaksızın onların kökünü kazıyıp yok etmek imkânsızdır (Hume, 1985: 526).

Tutumlar; uygarlık ve ekonomik gelişme için temel güdü olarak ekonomik gelişmenin bilgi üretici örneğiyle mantıksal kimliğidir (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 99). Hume, doğanın dikte ettiği konular olan güdü ve tutkuların insan eyleminin idaresinde etkin rolünü vurgular. Zamanının en seküler düşünürlerinden biri olan Hume insanı, manevi (spiritual) varlıktan daha çok fiziksel doğayla daha yakından ilişkili görür. Melekten daha çok maymuna benzeyen insanlar; tutkular, akıl, çalışma ve oyunda arasındaki dengede hayvanlara benzer. "Of Suicide" eserinde insanlar ve hayvanların aynı elbiseden kesildiğini söyler (Schabas, 2005: 62-64). Ahlakın vazife duyumunun dünyadaki olaylara cevap olan izlenimlerden doğduğunu düşünen filozofa göre zorunluluk onama veya kınama duygularından üretilmiş güdülenmede mevcuttur ve onama ve kınama duygumuzun

güdüleyici niteliğidir. Ahlaki olanı onaylamak yalnızca memnuniyet duygusudur. Doğal hukuk ya da teorileri aklın sonucu olan ahlakilik olduğu tezini reddeden ve aklın hüküm verdiğini, iradeyi harekete geçiremediğini söyleyen Hume, aklın değil yalnızca duyguların eylemi destekleyebileceğini söyler (Geiser, 2013: 2-3).

Hume'un doğalcı niteliğine rağmen onun beşeri güdülerin açıklamalarını 19. yüzyıl ana akım ekonomilerini izlememiştir. Onun ekonomik temsillerdeki haz ve elemelerin sonuçları ve tutkuları büyük rol oynamıştır (Rostow, 1990: 8). Hume tarafından geliştirilmiş olan eylem (action) tarafından üretilmiş memnuniyetler genellikle Platon'un insanın manevi tarafına ve Freud'un 'id' kavramına bağlıdır. Hume'un anlamında eylem bazı pratik amaçlar için meydan okumanın oluşmasında fiziksel, zihinsel veya sanatsal uygulamayı yapılandırır. Hume'un haz tanımlaması şehvet (appetite) Freud'un ego kavramına paraleldir (Rostow, 1990: 32). Hume, insanı yalnızca düşünen bir varlık değil aynı zamanda hayatı ahlakla bağlantılı aktif ve sosyal bir varlık olarak algılamıştır. Nitekim çalışmalarında ahlak konusu tüm konularla ilişkilidir (Patterson, 1968: 7). Ona göre, tecrübî bir öneme sahip ahlakilik, hakikidir ve insan doğası üzerine kurulmuştur (Norton ve Kuehn, 2006: 965).

İnsanı psikolojik/duygu ve felsefi/akıl düzleminde psiko-fizyolojik bir bütün olarak ele alan ve benliği iç ve dış etkenlerin etkisiyle oluşan bir bütünlük olarak gören filozof, insanın doğası gereği davranışlarında duygu ve akıl ekseninde hareket ettiğini, insanın davranışlarının duygu kaynaklı olup akılla idare edildiğini ve böylelikle toplumda yeterli hale geldiğini iddia eder (Hume, 2009: 330). İzlenim, algı ve ideaların oluşumu olan benlik; bireysel ve kişisel haz ve elemeleri içerir. Benlikten farklı olarak ele aldığı 'insan doğasını' din, ahlak, siyaset, iklim ve coğrafyadan münezzeh görür. Ham olarak ele aldığı insan doğasına tekbiçimci ve mekanik bir tarzda yaklaşır ve insan doğasından hareketle ahlak bilimi inşa etmeye çalışır.

Hume, siyasal iktisat anlayışında önemli bir kavram olan tutkuları siyasi tavsiyesinin parametresi olarak anlar. "İnsan her çağ ve mekânda aynıdır" diyen filozof iktisat ve siyasal denemelerinde bir milletin çalışkanlığının artmasında tutkuların doğal tarihi çerçevesiyle uğraşır. Bunu yaparken üç fenomene uygular. 1. Lüks malların arzusu artmıştır. 2. Beğeni niceliğinin neticesi olarak sanat veya bilim etkinliği arzusu artmıştır. 3. Profesyonelleşmiş toplumda memnuniyet deneyiminin sonucu olarak meslek meşguliyeti oluşmuştur (Yannoff ve McClennen, 2008: 90).

Tutkular ile çalışma arasında ilişkiyi düzenleyerek üretimi teşvik eden (Hume, 1994: 99) filozofun iktisat anlayışı daima siyasal olup resmi ve anayasal rejimlerle, tutum, alışkanlık, din ve maddi dizgeyle ilişkilidir

(Emerson, 2008: 28). Bu bağlamda Hume'un iktisat denemeleri psikolojik görüşleriyle bağlantılıdır ve iktisat fenomeniyle ilgili psikolojik açıklamaları sonraki çoğu iktisatçıdan daha fazladır (Merrill, 2008: 95). Nitekim Sugden, Hume'un ampirik yaklaşımı ile davranışsal iktisat arasında benzerlik olduğunu iddia eder. Hume'a göre, sosyal faydaya eğilimli olan insan iradesi tutkularla doğrudan bağlantılıdır ve toplumun parçası olan insanların tutkuları olgulardan etkilenir (Cohen, 2011: 9). Siyaset alanında fikirlerini geliştirmek istediği için insan bilimini kapsayan iktisadî materyalleri toplayan filozofa göre hırs ve elde etme tutkusu tüm zaman, mekân ve kişilerde işlevi olan evrensel tutkulardır (Ross, 2008: 41).

İnsan doğası temel ilkelerinin iktisadî sonuçları üzerinde konumlanmış önemli çalışmalardan olan Mandeville'nin "Arıların Masalları" (The Fable of the Bees) eseri, Hume'un "Treatise" eserini etkilemiştir (Norton ve Taylor, 2009: 384). Hume, üretimi ve tüketimi dolayısıyla ticareti etkileyen hırs konusunda Mandeville ve Smith gibi düşünürlerden etkilenmişlerdir. Mandeville'ye göre, hırs; iyi yaşama yol açar ve iktisatta diğerkâmcılıktan daha fazla işe yarar. Hırs, kamusal faydaya ve insanların üretici ve rekabetçi olmasına yol açan bir erdemdir. Smith de hırsı, iktisadî üretim ve zenginlik açıklamasının merkezi parçası olarak saymıştır (Hardin, 2007: 25). Her iki filozoftan da etkilenen Hume'a göre, hırs; ticaretin gelişmesi ve üretimin artmasını sağlayan bir etkidir. Ahlakî erdem teorisyeni olan ve ahlakın unsurları olan tutku ve çıkarı önce siyasetle sonrasında iktisatla ilişkilendiren filozofun ahlak-siyaset- iktisat dizgesiyle ilişkili diğer üçüncü kavram değer ve söz vermedir. İnanç konusu olan söz verme, tikel ticaret biçimlerinde doğar ve ticarî alış verişte önemli bir ahlakî unsurdur. Tıpkı Mandeville gibi hırsı; toplumun ahlakî, siyasî ve iktisadî gelişimi için olumsuz olarak görmeyen Hume, lüksü hem negatif hem de pozitif olarak görür. Daha çok elde etmeye ve israfıya yönelik bireyi fakirleştirecek lüksü olumsuzlarken, (Hume, 1994: 105) insanların zevklerini, çalışkanlıklarını ve sanatların gelişmesini sağlayan lüks anlayışını ise olumlular (Hume, 1994: 111). Lüks malların ticarî aktiviteyi desteklediğini ve kamu çıkarına hizmet ettiğini iddia eden Hume, lüks ve zarafeti mutluluk ve erdemle zıt görmez onunla eşleştirir bilakis lüks mallarla oluşan mutluluk insan doğasıyla buluşur. Hem geleneksel Katolik hem de Protestan görüşler duyuların zevkini yalnızca ahlakî yıkım olarak görür. Hıristiyanlık ahlakının lüksü mahkûm etmesine karşın (Sakamoto, 2008: 376) filozof, lüks, beğeni ve zevklerin insanı medeni, narin ve sosyal hale getireceğini iddia eder (Hume, 1994: 107). Lüksü kendinde kötülük olarak değil sanatlarda incelik olarak yeniden tanımlayan filozofa göre, modern çağda lüksün olduğu yerde ticaret ve çalışkanlık artar. Hem geleneksel Hıristiyanlık hem de Cumhuriyetçiler lüksün ahlakî ve siyasal anlayışı yıktığı görüşünü savunurlar. Hume ise, bu anlayışı reddetmiştir. Lüks, milli ticarî rekabeti geliştirmiş ve uygar milletler

arasında uluslararası özgür ticaret için iktisadî şartlar oluşturmuştur. Ticarî olmayan ve kölelik temelli antik zirai topluluğa karşılık olarak modern ticarî toplumda lüks, siyasî özgürlük ve eşitlik için orta ve düşük sınıfların baş gücü olmuştur (Sakamoto, 2008: 377). Lüksü daima negatif bir şey olarak görmeyen Hume için, aşırı lüks tartışması -ticaretin ahlakî değeri konusunda- ticaretin temeli olan bir tartışmadır (McArthur, 2007: 31).

Mandeville; hırs, tutku, çıkar ve gurur gibi erdemsizliklerin yalnız başına kamu faydasının olmayacağını fakat bir anlamda dikkatli düzenlemeyle toplumsal iyilik üretecek hale gelebileceğini iddia eder (Mandeville, 1998: 337). Mandeville'den esinle gururun günah değil aksine erdem olduğunu söyleyen, gururu günah olarak gören ve dinî erdemleri, keşiş erdemleri olarak isimlendiren Hume'a göre, bu tür değer ve davranışlar yalnızca bireyin kendisi içinde değil diğerlerinin faydalanması için uyarılmalıdır (Hardin, 2007: 21). Dünyadaki her şey çalışma sayesinde satın alınır ve çalışmanın yegâne nedeni tutkulardır (Hume, 1994: 99). Hume, Mandeville'ye göndermede bulunarak bu inceliklerin (hırs, tutku, gurur ve çıkar vb.) çalışkanlığı, medeniliği ve sanatı geliştirme eğilimleri taşıdığını söyleyenlerin ahlak ve siyasal duygularımızı yeniden düzenlemeye çalıştıklarını ifade eder. Ona göre, ferdin ve cemiyetin ahlak durumu ile siyasal konum arasında doğrudan ilişki vardır. Lüksün, hazzın ve hayatın rehaveti, özgürlüğün kaybı, iç savaşlar, kargaşa ve hizipçiliğin olmasının nedeni ve her yıkımın kaynağı, siyasal veya idari olmaktan daha çok ahlakî bir meseledir (Hume, 2010: 23).

Hume'un ahlak felsefesinin merkezi olan siyasî iktisat anlayışının en önemli kavramları fayda, tutumlar ve söz vermedir. Ahlakî yargıların en önemli kıstası olan fayda ya da çıkar kavramı iktisatta önemli bir unsurdur. Ticaretin yükselişini çıkarın sürdürülmesiyle devam eder. Hırs ve inat ise endüstriyi tetikler. Onun iktisat anlayışının temellenmesinde hayati rol oynayan kavram ve unsurlardan bir diğeri de tutumlardır (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 4). Davranışı yönlendiren tutumlar; âdetler, kişisel çıkarlar, zorunluluklar ve sahici duygularla mülkiyet ve adalet kavramını ve kurallarını verirler (Emerson, 2009: 145). Siyasî, iktisadî ve jeopolitik şartları içeren ahlakî nedenler dizgesi tarafından pasif olarak işlenen tutumları ahlakî nedenler belirler (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 92).

Hume'un iktisat anlayışı, tutku ve duygularla ilişkili ahlak felsefesiyle bağlantılı olduğu gibi siyaset felsefesiyle de bağlantılıdır. Nitekim Forbes'e göre, onun siyaset biliminin merkezi iktisat anlayışıdır. İktisadî düşüncesiyle siyasal ve felsefî değerlendirmelere daima destek veren (Forbes, 1985: 1) filozofun iktisat çözümlemesinin dayanağı; mülkiyetin doğası, adalet ve siyasal otorite gibi siyaset felsefesindeki konularla önemli bir bağlantı sağlar. Ticarî toplumların davranış dinamiklerini ve ticarî gelişme

dönemlerinde insan davranışlarını açıklamaya çalışmış olan filozofun siyasi iktisat anlayışı “History” ve bazı makaleleriyle yakından uyumludur (Forbes, 1985: 4).

İnsan doğasının temel parametrelerinin evrensel olduğunu iddia eden ve bunun tek yapılı davranış üretmediğini söyleyen Hume, ticari toplumun doğal olduğunu insan doğasının sınırları ve kapasitesiyle mukayese edildiğinde mümkün olduğunu söyler. Ticari toplum insan doğasına zıt değildir. Hume, şüphesiz olarak ticari modernleşme yükselişine katkıda bulunmayı ümit etmiştir. (Schabas, 2005: 249). Doğalcı niteliğine rağmen Hume’un beşeri güdülerin açıklamasını 19. yüzyıl ana akım ekonomilerini izlemedi. Haz ve elemelerin sonuçları ve tutkular yoluyla ekonomik temsillerdebüyük rol oynadı (Rostow, 1990: 8). İngiliz ekonomisi, A. Smith’inki gibi Hume’un temel fikirlerini berraklaştırdı (Rostow, 1990: 19).

Hume’a göre konforla ilişkili toplumlarda erdem, zenginlik, lüks ve refah yoksa yıkım ve çöküş vardır. Refah erdemin dostudur ve lüksün gelişme süreci ekonomik büyümeye merkezdir. Ekonomik büyüme ve zenginlik devletin güvenliği, medenileşmiş toplumsal hayat ve siyasal özgürlüğü için temeldir (Rostow, 1990: 29). Hume’un iktisadi süreci ve tavsiyeleri birey ve toplumlar için iyi bir hayatın basit kısmı için politika sunar. Ona göre, toplumsal ve siyasal değişimin temeli ekonomik değişimdir. Ekonomik değişimi, ekonomik olmaktan daha çok iktisadi beşeri güdülere bağlı görmüştür. İnsanın kişiselliği ve beşer konumu arasında açık bir bağ kurar (Rostow, 1990: 33).

Ona göre, akıl-tutku bağlamında ortaya çıkan tutumlar ekonominin ve uygarlığın gelişmesinde etkili olacaktır. Günümüzün liberal ekonominin hâkim olduğu dünyasına katkıda bulunan Hume’da birbirine bağlı çözülmeyen bir zincir olan endüstri, bilgi ve insanlık onun ekonomik vizyonunun özüdür. Ona göre modern ve kentleşme bilişimi medeniliği ve toplumsallığı artırır (Zanardi, 2011: 339). Modernleşmeyi doğuran en önemli faktör olan ticaret kamu refahı üretirken, kamunun refahı ise anayasal hükümet ve hukukun üstünlüğü için kamu talebini üretir (Sakamoto ve Tanaka, 2005: 93).

Uygarlığın motoru olarak görülen üretimi ve ticareti artırıp uygarlaşmayı ve gelişmeyi sağlayan lüks aynı zamanda modern ve modern sonrası dönemde insanlığın ahlaki ve siyasi sorunlar yaşamasına yol açmıştır. Nitekim toplumsal analizlerini, eğlence ve lüks tüketimin olduğu parçalanmış toplumsallık üzerinde sürdüren filozof Baudrillard lüksün, tüketim çılgınlığının ve onun egemen olduğu çılgın bir düzenin olumsuzluklarını ifade eder. Ona göre bireyler tüketimin mutluluk ve itibar sağlayacağına

inanma yanılığısı içerisinde bulunmuşlardır. Medyanın tetiklediği tüketim, tüketim toplumunda bir var olma modu haline gelerek bireyleri nesneleşmesine ve onların çağdaş bir yabancılaşma yaşamasına yol açmıştır. Modern ve modern sonrası dönemde tüketim bireylerin metalaşmasına ve nesnelere tarafından kuşatılmasına yol açmıştır (Dağ, 2011: 98). Tabii ki bu sürecin tek nedeni olarak görülemeyecek Hume, yalnızca tüketim çağı denilen bir olgunun meydana geleceğini hesaplayamamış ve bu sürecin oluşmasına kısmen teorik alt yapı sağlamıştır.

Sonuç

Toplumsal değişim ve tarihsel dönüşümün önemli gücü olan siyasal ekonominin kökleri 18. Yüzyıl İskoç Aydınlanmasında görülür. Siyasal ekonominin çıkışı ahlak felsefesiyle bağlantılıdır. Bu bağlamda Hume'un hem ahlakla hem iktisatla ilişkili olan siyasi iktisat anlayışı aynı zamanda dolayısıyla insan zihni ve insan doğasıyla (tutku, duygu (hırs, lüks, menfaat, beğeni vs.) ve tutumlarla) bağlantılıdır. Uygarlığın dönüşüm motoru olan iktisadın Hume felsefesinde önemli bir yeri vardır. Hume için uygarlık salt bir iktisadi ya da maddi bir süreç değildir. Onun uygarlık anlayışında doğal erdemler (cömertlik, yardımseverlik, diğerkâmlık ve şefkat vb.) ve yapay erdemler (adalet, sadakat ve itaat vb.) önemlidir. Ve bu erdemler birbirleriyle ilişkilidirler. Uygarlıkla ilişkili pozitif erdemler olan insanlık, yardımseverlik ve cömertlik erdemleri nezaket ve tutumlarla ilişkilendirir.

Tutkusuna ve nefesine bağlı olan insanla hayvanlar arasında benzerlik olduğunu düşünen Hume, bir anlamda modern iktisadın eleştiriye tabi tutulan “ekonomik hayvan/homo economicus” kavramına olumlu bir atıfta bulunur. “İktisadi insan” kavramı klasik ekonomilerde A. Smith'den D. Ricardo'ya ve J.S. Mill'e kadar klasik ekonomide önemli rol oynamıştır. Klasik iktisatçılardan biri olan Hume da insanı “iktisadi insan” olarak konumlandırmış ve anlamıştır. Onun haz kavramı Freud'un “ego” kavramıyla, tutumlar ise “id” kavramıyla benzerlik arz eder. Hume'un siyasal iktisat anlayışında tutku ve duyguların ağırlıkta olması insanın alabildiğince özgür ve ahlak dışı olduğunu göstermez.

Mektuplarında köleliğin ve kolonyal ticaretin İngiltere'deki sermaye birikiminin ana unsur olduğunu söyleyen, (Chacón, 2014: 66) köleliği meşru gören ve antroposantrik (insan merkezli) ahlak anlayışı inşa eden filozof, günümüzün dindışı, akılcı, dünyevi, immoral ve kapitalist mekanik bir dünyanın oluşmasına katkıda bulunmuştur. Din, ahlak ve siyaset alanındaki kavram ve değerleri yeniden yorumlayarak dünya düzeninin ekonomisinin ve onunla bağlantılı hayat tarzının dönüşmesinde etkili olmuştur. 18.

yüzyıldaki serbest pazar liberalizmi destekleyerek modern kapitalist dünyanın oluşmasına katkı sunan Hume, hırs, lüks, fayda-değer, çıkar kavramıyla kapitalist dünyanın şekillenmesinde etkiye bulunmuştur. Fakat günümüzdeki salt kâra dayalı vahşi endüstriyel kapitalizmi destekler anlamında bir hüküm yanlıştır.

KAYNAKÇA

- Akbay, O. S. (2009). “Hume’un Uluslararası Ticarete Otomatik Akım Mekanizması Yaklaşımının Toplumsal ve Felsefi Temelleri”, http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DE RG_/23/1-6.pdf, (Erişim: 25.02.2015).
- Berry, C.L. (2008). “Humeand Superfluous Value (orthe Problem with Epictetus’ Slippers)”, Carl Wennerlind ve Margaret Schabas, (ed.), David Hume’s Political Economy. New York and London: Routledge.
- Boyd, R. (2008). “Mannersand Morals: David Hume on Civility, Commerce, and the Social Construction of Difference”, Carl Wennerlind ve Margaret Schabas, (ed.), David Hume’s Political Economy. New York and London: Routledge.
- Caffentzis, C.G. (2008). “Fiction or Counterfeit? David Hume’s Interpretations of Paperand Metallic Money”, Carl Wennerlind ve Margaret Schabas, (ed.), David Hume’s Political Economy. New York and London: Routledge.
- Chacón, J.P. (2014).“Economy of the Flesh: Nature and Economy in David Hume and Adam Smith”,Yayınlanmamış Doktora Tezi, Chicago: The Lutheran School of Theology at Chicago.
- Clarke, C. A. (2010). “Wealth of Notions: Interpreting Economy and Morality Early America”, Early American Studies, C. 8, S. 3, ss. 672-683.
- Cohen, S. (2011). "Modern Political Economy and the Spirit of David Hume: Two Presences", <http://hope.econ.duke.edu/node/334>, (25 Aralık 2012). ss. 1-13.
- Dağ, A. (2011). Ölümcül Şiddet-Baudrillard’ın Düşüncesi, İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Dow, S. C. (2009). “David Humeand Modern Economics”, Capitalismand Society, C. 4, S.1, ss. 1-29.

- Emerson, R. L. (2008). "The Scottish Contexts for David Hume's Political-Economic Thinking", Carl Wennerlind ve Margaret Schabas, (ed.), David Hume's Political Economy. New York and London: Routledge.
- (2009). Essays on David Hume, Medical Men, and the Scottish Enlightenment: Industry, Knowledge, and Humanity, England: Ashgate Publishing.
- Forbes, D. (1985). Hume's Philosophical Politics. USA: Cup Archive.
- Geiser, N. (2013). "David Hume, Justice, and Moral Obligation: Interpretive Possibilities", https://www.academia.edu/5349210/David_Hume_Justice_and_Moral_Obligation_Interpretive_Possibilities, (Erişim: 22.05.2015).
- Hardin, R. (2007). David Hume: Moral and Political Theorist, Oxford: Oxford University Press.
- Hont, I. (2008). The "Rich Country–Poor Country" Debate Revisited The Irish Origins and French Reception of the Hume Paradox, Carl Wennerlind ve Margaret Schabas, (ed.), David Hume's Political Economy. New York and London: Routledge.
- Hume, D. (1985). A Treatise of Human Nature, Ernest C. Mossner (ed). USA: Penguin Books.
- Hume, D. (1994). Political Essays, (ed.). K. Haakonssen, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hume, D. (2004). The History of England from the Invasion of Julius Caesar to the Revolution in 1688 (1778)- I-VI, Indianapolis: Liberty Fund.
- Hume, D. (2009). İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme, çev. Ergün Baylan. İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.
- Hume, D. (2010). Ahlak, çev. Nil Şimşek, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Mandeville, B. (1998). The Fable of the Bees: Or Private Vices, Publick Benefits, USA: Liberty Fund.
- McArthur, N. (2007). David Hume's Political Theory: Law, Commerce, and the Constitution of Government, Canada: University of Toronto Press.
- McGee, R.W. (1989). "The Economic Thought of David Hume: A Pioneer in the Field of Law & Economics", Hume Studies, C.15, S. 1, ss. 184-204.

- Merril, K. F. (2008). *Historical Dictionaries of Hume*, USA: Scarecrow Press.
- Monk, I. H. (2005). *Modern Siyasal Düşünce Tarihi (Hobbes' tan Marx' a Büyük Siyasal Düşünürler*, Necla Arat, (der.), İstanbul: Say Yayınları.
- Mosco, V. (2009). *The Political Economy of Communication*, Canada: Sage Publications.
- Norton, D. F. ve Taylor, J. (2009). *The Cambridge Companion to Hume*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Norton, D.F. ve Kuehn, M. (2006). “The Foundations of Morality”, Knud Haakonssen (ed.), *The Cambridge History of Eighteenth-Century Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Patterson, C. H. (1968). *Cliffs Notes on Concerning the Principles of Morals*. Nebraska: Cliffs Notes.
- Rand, A. (1986). *Capitalism: The Unknown Ideal*, USA: Penguin Books.
- Ross, I. S. (2008). “The Emergence of David Hume as a Political Economist: A Biographical Sketch”, Carl Wennerlind ve Margaret Schabas, (ed.), *David Hume’s Political Economy*. New York and London: Routledge.
- Rostow, W. W. (1990). *Theorists of Economic Growth from David Hume to the Present*, Oxford: Oxford University Press.
- Rotwein, E. (2007). *Writings on Economics*, London: Transaction Publishing.
- Sakamoto, T. ve Tanaka, H. (ed.). (2005). *The Rise of Political Economy in the Scottish Enlightenment*. New York and London: Routledge.
- , (2008), “Hume’s Economic Theory”, Elizabeth S. Radcliffe (ed.), *A Companion to Hume*. United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Schabas, M. (2005). *The Natural Origins of Economics*, Chicago: Chicago University Press.
- Schmidt, C. M. (2003). *David Hume: Reason in History*, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Soule, E. “Hume on Economic Policy and Human Nature”, *Hume Studies*, C. XXVI, S. 1, ss. 143-157.
- Taylor, C. ve Buckle, S. (2011). *Hume and the Enlightenment*. London: Pickering & Chatto.

Wennerlind, C. (2002). "David Hume's Political Philosophy: A Theory of Commercial Modernization", *Hume Studies*, C. XXVIII, S. 2, ss. 247-270.

-----, (2008). *An Artificial Virtue and the Oil of Commerce: A Synthetic View of Hume's Theory of Money*, Carl Wennerlind ve Margaret Schabas, (ed.), *David Hume's Political Economy*. New York and London: Routledge.

Wennerlind, C. ve Schabas, M. (ed.). (2008). *David Hume's Political Economy*, New York and London: Routledge.

Yanoof, T.G. ve Edward, F.M. (2008). "Hume's Framework for a Natural History of the Passions", Carl Wennerlind ve Margaret Schabas, (ed.), *David Hume's Political Economy*. New York and London: Routledge.

Yürüşen, M. M. (2013). *İnsan Doğası Sosyal Düzen ve Değişim (David Hume'un Sosyal ve Siyasal Felsefesi)*, Ankara: Liberte Yayınları.

Zanardi, P. (2011). "Philosophy and Economics. Some Recent Books on Hume's Political Economy", <http://eprints.unife.it/475/1/zanardi1.pdf>, (Erişim: 22.02.2015).